

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความสำคัญขงปัญหา

ปัจจุบันการศึกษานอกโรงเรียนมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น เพราะการศึกษามีได้สิ้นสุดเมื่อก้าวพ้นโรงเรียน หรือการศึกษามีได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม เพศ หรือวัย หากแต่การศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ผู้ที่ต้องการและสนใจสามารถเข้าเรียนได้ตามความจำเป็น และด้วยเหตุนี้การศึกษานอกโรงเรียนจึงเกิดขึ้นและพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง และได้รับความสนใจมากขึ้น ดังที่หลายคนเรียกว่าเป็นความหวังใหม่ทางการศึกษา การศึกษานอกโรงเรียนสามารถจัดบริการให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลได้อย่างทั่วถึง และปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดที่จะช่วยให้กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง ทำให้กิจกรรมเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง ทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในชุมชน (สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร, 2549 : 33) จะเห็นได้ว่าความร่วมมือของชุมชนมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ซึ่งมีสาระสำคัญที่สร้างเสริมความรู้ การเรียนรู้ ความใฝ่รู้ การศึกษาค้นคว้า อันนำไปสู่การแสวงหาความรู้ สังคมความรู้และสังคมการเรียนรู้ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ โดยความร่วมมือของชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนี้ มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545, 2545 : 16 – 17)

จากสาระสำคัญดังกล่าวทำให้สามารถบอกถึงแนวทางการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นประเด็นสำคัญ คือการพัฒนาเด็กและเยาวชน ตลอดจนคนไทยทุกคนให้เป็นผู้รักการอ่าน ใฝ่รู้รอบรู้ เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้

ทุกเวลา ทุกสถานที่ การส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ประเภทต่างๆ ทุกรูปแบบ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และเลือกสรรความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน การให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนและด้วยชุมชนบ้านน้ำบ่อสะเป่ ซึ่งมีประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซอ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ในพื้นที่ของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดี และสืบทอดกันมายาวนาน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นแก่นความรู้ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอยู่เป็นจำนวนมาก และเนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน และมีการศึกษาต่ำ ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างชุมชนกับทางศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง มีน้อย และด้วยลักษณะของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเป็นชุมชนบนพื้นที่สูง จำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาแตกต่างไปจากกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ของประเทศ คือเป็นการจัดการศึกษาที่จัดสาระ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนในชุมชน และเป็นการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัวและชุมชน ตลอดจนให้ตระหนักในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชนเผ่า พร้อมทั้งมีความสำนึกในความเป็นไทย (ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอปางมะผ้า, 2548 : 1)

ดังนั้นเพื่อจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 สภาพปัญหา และลักษณะของกลุ่มเป้าหมายของศูนย์การเรียนรู้ฯ ให้เป็นการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดรูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาการศึกษา การวัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้นำเทคนิคกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference = F.S.C) เป็นเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งเทคนิคฯ ดังกล่าว เป็นการนำผู้แทนในหลายๆกลุ่ม หลายประเภท หลายระดับ แต่ต่างก็มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆมาทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจในปัจจัย องค์ประกอบ เหตุการณ์ในอดีตที่มีผลต่อปัจจุบัน และแนวโน้มที่มีผลกระทบต่ออนาคต ทุกคนเห็นภาพรวมเป็นภาพเดียวกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน มีจุดหมายและมีแผนที่ชัดเจนร่วมกัน และเนื่องจากเทคนิคฯ ดังกล่าวเป็นกระบวนการที่จะนำไปให้ชุมชนเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของศูนย์การเรียนรู้ฯ จึงได้มีการวิจัยการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของศูนย์การเรียนรู้ฯ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นเพื่อที่จะนำข้อมูลที่

ได้รับจากการประชุมเชิงปฏิบัติการฯนี้ ไปใช้ในการวางแผนกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เหมาะสม เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ฯ และของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง
2. เพื่อศึกษาผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้เทคนิคกระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทราบสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของชุมชน
2. ได้ทราบผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้เทคนิคกระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ผู้นำทางศาสนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสบป่อง ศิษย์เก่า ผู้นำชุมชนได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและผู้ปกครองของผู้เรียน จำนวน 134 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน จึงได้มีการกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลที่มีบทบาทในชุมชน เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่เป็นแกนนำในชุมชน สามารถที่จะเป็นแบบอย่างให้กับคนในชุมชนได้ เพื่อเป็นการกระตุ้น เป็นการสร้างทัศนคติ และเพื่อให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยบุคคลดังกล่าวจะเป็นตัวแทนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ในการเป็นเครือข่ายสำคัญ ที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา

แม่ฟ้าหลวง ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ผู้นำทางศาสนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสบป่อง ศิษย์เก่า ผู้นำชุมชนได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้ปกครองของผู้เรียน จำนวน 65 คน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง ได้แก่

1) ผู้นำทางศาสนา	จำนวน 2 คน / รูป
2) สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสบป่อง	จำนวน 2 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิธีสุ่มแบบโควต้า ได้แก่

1) ศิษย์เก่า	จำนวน 10 คน
2) ผู้ปกครองที่ไม่มีตำแหน่งใดในชุมชน	จำนวน 10 คน
3) คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	จำนวน 4 คน
4) ผู้นำชุมชน ได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 2 คน
5) ผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้	จำนวน 35 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. สภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของชุมชน
2. ผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้เทคนิค

กระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ทำการศึกษา ประกอบด้วย

1. ตัวแปรอิสระ คือการจัดการศึกษานอกโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดย

กระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference = F.S.C.)

2. ตัวแปรตาม ประกอบด้วย

- 2.1 ปัญหาของการมีส่วนร่วม
- 2.2 ผลของการมีส่วนร่วม

นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการศึกษานอกโรงเรียน หมายถึงการดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน ให้มีความพร้อมและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึงการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ รับบริการจากทางศูนย์การเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่

กระบวนการการสร้างอนาคตของผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา แม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่ หมายถึงโครงการที่ชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือและสนับสนุนในการดำเนินการจัดการศึกษานอกโรงเรียนด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจากการประยุกต์กระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference = F.S.C) เป็นเครื่องมือในการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึงการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการติดตามประเมินผล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 หมายถึงการจัดการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่ จัดให้กับผู้เรียนที่พ้นเกณฑ์การศึกษา ภาคบังคับหรือกลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาสและขาดโอกาสได้รับการศึกษาในระบบ หรือในพื้นที่ที่สถานศึกษามาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีให้ได้ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

การศึกษาสายอาชีพ หมายถึงการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่ จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส ในสายอาชีพที่ตนสนใจ หรือในอาชีพที่ตนประกอบอยู่

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึงการศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่ จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ การศึกษารูปแบบนี้มีความยืดหยุ่นสูง เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีสนใจเรียนรู้ สามารถเลือกเนื้อหาที่สนใจเป็นประโยชน์กับตนเองได้ และสามารถใช้เวลาที่ปลอดจากภาระกิจการงานอื่นศึกษาเล่าเรียนได้

ชุมชนชาวไทยภูเขา หมายถึงประชาชนซึ่งเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าลีซอ และองค์กรในชุมชนบ้านน้ำบ่อสะเป ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตัวแทนผู้ปกครองของผู้เรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ผู้นำทางศาสนา และศิษย์เก่า ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงบ้านน้ำบ่อสะเป

ครูการศึกษานอกโรงเรียน หมายถึงพนักงานราชการ ปฏิบัติงานในหน้าที่ครูอาสาสมัคร การศึกษานอกโรงเรียน ประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงบ้านน้ำบ่อสะเป

